

Gemeentebreed

Kan het ook zonder formulier?

A. Bas

Wie het *Gereformeerd Kerkboek* doorbladert, komt daarbij een heel aantal liturgische formulieren tegen. En helemaal achterin wordt in de Kerkorde het gebruik van deze formulieren ook verplicht gesteld.¹ Toch blijken deze bepalingen lang niet altijd en overal meer te worden nageleefd. En onlangs werd in *De Reformatie* de vraag ‘of het genre van onderwijzend formulier in een eredienst nog wel draagvlak in de gemeente heeft’ ontkennend beantwoord. Want de formulieren communiceren niet met aanwezige niet-christenen en ook steeds minder met gemeenteleden, en vormen in de eredienst een dood punt dat eigenlijk vermeden zou moeten worden.² Kortom, het wordt hoog tijd om de vraag eens te stellen of het ook zonder formulier kan.

Beperken we ons voor het gemak even tot de beide sacramenten, dan kan niet ontkend worden dat de bediening daarvan ook zonder onderwijzend formulier heel wel mogelijk is. Al was het alleen maar vanwege het feit dat Filippus bij de doop van de Ethiopiër geen onderwijzend formulier gelezen zal hebben, net zo min als de Heiland dat gedaan zal hebben bij de instelling van het heilig avondmaal. En toch is er meer van te zeggen: want hoewel het wel zonder formulier kan, heeft de kerk goede argumenten gehad om in haar kerkorde het gebruik van die formulieren toch verplicht te stellen.

Onderwijs

Waarom heeft de kerk er in haar geschiedenis eigenlijk voor gekozen, om met liturgische formulieren te komen en het gebruik daarvan zelfs verplicht te stellen? Nu, dat heeft alles te maken gehad met haar overtuiging dat de gemeente onderwezen moet worden aangaande de zaken die in haar liturgie een plek hebben. Ze moet in gehoorzaamheid aan de opdracht van Christus niet alleen avondmaal vieren, maar ook begrijpen wat dat betekent. En als er een huwelijk wordt bevestigd, dient de gemeente uitleg te krijgen over aard en doel van dat huwelijk als instelling van God.

In de tijd waarin de formulieren zijn opgesteld, was voor dat onderwijs ook een heel duidelijke aanleiding. Immers, het was destijds nog niet zo lang geleden dat de kerk bevrijd was van het roomse juk, en dus bestonden er nog allerlei misverstanden en misvattingen over doel en betekenis van (bijvoorbeeld) het heilig avondmaal. Maar als iemand op grond daarvan zou willen beweren dat dergelijk onderwijs ‘dus’ vandaag niet meer nodig is, dan waag ik dat toch sterk te betwijfelen. Want zeker, het gevaar van allerlei rooms bijgeloof zal misschien niet zo groot meer zijn, maar ook vandaag de dag is er vaak een schrikbarend gebrek aan kennis te constateren met betrekking tot (ook) de liturgie.

Maar is het dan noodzakelijk dat dit onderwijs door de kerk wordt vastgelegd in liturgische formulieren zoals we die vandaag kennen? Want moet een predikant niet heel wel in staat worden geacht om zelf dat onderwijs te geven? Toch merkt Joh. Jansen in zijn bekende verklaring van de kerkorde op: ‘De formulieren zijn geen hulpmiddelen voor onbekwame dienaren, evenals een kruk voor een lamme, maar kerkelijke verklaringen inzake de bediening des doops. Alle groote mannen hebben de noodzakelijkheid daarvan erkend en zich aan het gebruik daarvan gehouden.’³ En bovendien: wie ben je als predikant, dat je menen zou het beter te kunnen verwoorden dan de kerken gezamenlijk dat hebben gedaan?

Bezwaren

Ondanks hetgeen hierboven is aangevoerd ter verdediging van het gebruik van liturgische formulieren, worden er soms toch bezwaren tegen opgeworpen. Zo hoorden we al, dat onlangs in *De Reformatie* werd betoogd dat de lezing van formulieren een ‘dood punt’ in de eredienst vormt, dat eigenlijk vermeden zou moeten worden. Maar heeft Bouwman niet gelijk, als hij betoogt dat veel daarbij afhangt van de instelling waarmee je luistert? ‘Doch wiens oog openging voor de schoonheid van het formulier, komt telkenmale, wanneer het gelezen wordt, onder den machtigen indruk van de ontferming Gods in Christus, die Hij der gemeente in het avondmaal geeft te genieten.’⁴ En daar komt nog bij dat met de uitbreiding van het aantal formulieren in de afgelopen jaren enige afwisseling ook gewaarborgd is.

Maar de gasten dan, die in de kerk aanwezig zijn? En met wie de formulieren volgens sommigen totaal niet communiceren? Nu, het moge duidelijk zijn dat voor niet-christenen veel van het onderwijs van de formulieren moeilijk te begrijpen zal zijn. Maar geldt dat ook niet voor veel andere zaken in de liturgie, en zelfs voor de lezing van de Schrift? Maar dat is toch nog geen reden om dat alles dan maar weg te laten? Want ten diepste is de eredienst toch een ontmoeting tussen de HERE en zijn gemeente, en zijn (bijvoorbeeld) de sacramenten ook aan de gemeente toevertrouwd. En bovendien: is een formulier waar lang niet alles van begrepen wordt, toch niet altijd nog te verkiezen boven een ritueel dat helemaal niet uitgelegd wordt? Want dat is praktisch gezien toch het gevolg als het onderwijs wordt weggelaten. En dat, terwijl in de tijd van de Reformatie óók de onderwijzende formulieren zijn ingevoerd om de ‘ritualisering’ van Rome tegen te gaan. Het ritueel om het ritueel.

En toch: méér dan met dit soort argumenten, heb ik moeite met het argument dat het genre van het onderwijzend formulier in de gemeenten geen draagvlak meer heeft. Want zelfs als dat waar zou zijn (hetgeen ik voor wat betreft het geheel van de kerken toch waag te betwijfelen), is het nog de vraag of dat wel een deugdelijk argument is. Want was het niet zo dat Christus de koning van de kerk is en Hij haar regeert door zijn Woord en Geest? In plaats van dat de kerk zich laat leiden door de wil van de meerderheid? Of ook: door de voorkeuren van haar predikanten? Want om eerlijk te zijn: als ik kennis neem van het betoog in *De Reformatie*, kan ik me niet aan de indruk onttrekken dat één van de belangrijkste argumenten de persoonlijke moeite van de scribe met de *inhoud* van de formulieren is.

Sterker nog: dat wordt met zoveel woorden zelfs gezegd. Want ik lees: ‘de toon is paternalistisch; herhaaldelijk wordt een reeks betwistbare keuzes toch stellig geponeerd.’⁵

Maar wie zo laatdunkend spreekt over het onderwijs dat de kerk in haar formulieren heeft vastgelegd, moet naar mijn overtuiging iets anders doen dan het gebruik van de formulieren ter discussie stellen. Namelijk zijn bezwaren in de kerkelijke weg aan de orde stellen. Want zo hebben we dat afgesproken met elkaar!

Noten:

- ^{1.} Vergelijk artikel 6,7 (bevestigingsformulier dienaars des Woords), 20 (bevestigingsformulier ouderlingen en diakenen), 59 (doopformulieren), 61 (avondmaalsformulieren), 70 (huwelijksformulier), 76 (formulier voor de uitsluiting uit de gemeente van Christus), 78 (formulier voor de wederopneming in de gemeente van Christus), 82 (formulier voor de tucht over afkerige volwassen doopleden).
- ^{2.} W. van der Schee, ‘Leve deputaten Kerkmuziek!’, in: *De Reformatie* (83), 2007-2008, p. 536-539.
- ^{3.} Joh. Jansen, *Korte verklaring van de Kerkenordening*, Kampen 1923, p. 262.
- ^{4.} H. Bouwman, *Gereformeerd Kerkrecht*, Kampen 1934, deel II, p. 433.
- ^{5.} W. van der Schee, ‘Leve deputaten Kerkmuziek!’, in: *De Reformatie* (28), 2007-2008, p. 537.